

YOKSULLUK KISKACINDAKİ AFRİKA'DA TARIM POLİTİKALARININ GELİŞTİRİLMESİNDE SELEM'İN ROLÜ

THE ROLE OF SALAM IN DEVELOPING AGRICULTURAL POLICIES IN AFRICA - THE COUNTRY IN THE POVERTY CLAMP

Yıl 1, Sayı 2, ss.16-27.

Year 1, Issue 2, pp.16-27.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 19.05.2021

Submitted: 19.05.2021

Kabul Tarihi: 06.09.2021

Accepted: 06.09.2021

Atıf Bilgisi / Reference Information

Çoban, U. (2021). Yoksulluk Kıskaçındaki Afrika'da Tarım Politikalarının Geliştirilmesinde Selem'in Rolü, *Africana-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 1 (2) , 16-27.

Semra ÇAMUKA

Öğretim Görevlisi, Bingöl Üniversitesi, Türkiye
scamuka@bingol.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-4966-9296

Ercan GÖN

Doktora Öğrencisi, Bingöl Üniversitesi, Türkiye
ercan.gon@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0002-6023-324X

Uğur ÇOBAN

Doktora Öğrencisi, Bingöl Üniversitesi, Türkiye
ucoban@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0002-9987-4044

Öz

Genel bir tanımlamayla temel insan ihtiyaçlarının karşılanamaması olarak ifade edilebilecek yoksulluk Afrika'nın ana gündemlerinden biri olmaya devam etmektedir. Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarının güncel raporları bu durumu destekler niteliktedir. Bunula birlikte Afrika'nın tarımsal üretim potansiyeli yoksulluktan kurtulma konusunda tarım politikaları geliştirme fırsatı sunmaktadır. Afrika ülkelerinde tarımsal üretimim gayri safi yurtiçi hâsıla içerisindeki payı ve toplam istihdam içerisinde tarımsal istihdamın oranı ile ilgili veriler tarımın bu potansiyelini belirginleştirmektedir. Bu çalışmada Afrika'nın yoksulluktan kurtulması ile ilgili yürütülecek tarımsal politikalar için İslami finans ürünlerinden selem in oynayabileceği role odaklanılmıştır. Çalışma kapsamında Afrika'ya dair tarımsal verilerden hareketle içerik analizi yapılmış ve selem in tarımsal politikaların etkinliğini sağlama hususunda potansiyel taşıdığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslami Finans, Selem, Afrika, Yoksulluk

Abstract

Poverty, which can be expressed as the inability to meet basic human needs with a general definition continues to be one of the main agendas of Africa. Current reports of international organizations and non-governmental organizations such as the United Nations emphasize this reality. Nevertheless; the agricultural production potential of Africa offers the opportunity to develop agricultural policies to get rid of poverty. The data on the share of agricultural production in the gross domestic product and the ratio of agricultural employment in total employment in African countries highlight this potential of agriculture. This study focuses on the roles Salam, one of the Islamic financial products, can display in order to rescue Africa from poverty in terms of agricultural policies to be carried out. Within the scope of the study, content analysis based on agricultural data on Africa has been done and it has been concluded that Salam has a potential in terms of ensuring the efficiency of agricultural policies.

Key Words: Africa, Islamic Finance, Salam, Property

Structured Abstract

Subject: The subject of this study is whether or not Islamic financial practices can be utilized as a policy tool to increase the effectiveness of agricultural policies that can play a role in reducing poverty in Africa.

Objectives: The aim of the study is to discuss the possibilities that Salam can offer, one of the Islamic financial instruments, in the financing of the agricultural sector, which can have an important role in reducing poverty in Africa. Thus, thanks to the models to be developed on the basis of Salam, new applications will be produced in the financing of agriculture. These applications will provide an alternative method for the agricultural policies of the governments of the countries or international organizations in the region.

Methods: In this study, descriptive analysis has been carried out by bringing together agricultural data on eight African countries in the last ten rows of the multidimensional poverty index data published by the UN. Then, one of the Islamic finance tools, Salam was analyzed theoretically with content analysis and the literature on financing of Salam was discussed. Finally, an analysis indicating that Salam financing can be a tool for agricultural policies in Africa has been applied.

Results: The agricultural-based economic structure of Africa increases the importance of the agricultural sector in reducing poverty. The data on agriculture support this situation. Agricultural activities to be carried out by farmers whose financing problems have been eliminated in the region will both reduce poverty and contribute to the development of the region. Salam can offer important opportunities for solving the financing problem because with Salam financing, it is possible to finance the farmer with contracts that allow purchasing products before agricultural production takes place. In this way, financing of agriculture will be facilitated and it will contribute to reducing poverty by increasing agricultural production. As a result, it has been concluded that agricultural production can be increased and poverty can be reduced thanks to the models that will be developed by the countries of the region or international organizations that will produce agricultural policies based on the Islamic financial instruments.

GİRİŞ

Kara kıta olarak adlandırılan Afrika, son yıllarda hem batılı egemen güçler hem de diğer bölgelerdeki etkin ülkeler tarafından siyasi ve ekonomik mücadele alanına dönüşmektedir. Afrika'nın mücadele alanı olmasının siyasi sebepleri olmakla birlikte temel nedenlerinden birinin ekonomik olduğu değerlendirilmesi aşırı bir yorum olmayacaktır. Çünkü zengin doğal kaynakları, geniş ve atıl tarım alanları, zenginleşmesi ile birlikte tüketim talebini arttıracak ölçüde nüfusa sahip olması Afrika'ya olan ekonomik ilgiyi arttırıcı unsurlar olarak değerlendirilebilir.

Dünya yoksul nüfusunun en yoğun olduğu bölgelerden biri olan Afrika için yoksulluğun azaltılmasında tarımın etkin bir unsur olabileceği söylenebilir. Nitekim 2021 yılında Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından yayınlanan bir raporda kısa ve orta vadede Afrika'da yapılacak ekonomik reformlar için önerilen başlıklardan birinin tarım sektörünün potansiyelini güçlendirmek olduğu görülmektedir (IMF, 2021).

Osabohien vd. (2019) tarafından yapılan bir araştırma ise, tarımsal kalkınmanın, Batı Afrika'da istihdam oluşturma ve yoksulluğun azaltılmasında en önemli unsurlarından biri olduğunu, tarımsal kalkınmadaki iyileşmenin yoksulluğu yaklaşık %13,74 ile %47,90 oranında azaltma potansiyeline sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Afrika'da geniş ekilebilir tarım arazilerinin varlığı, yoksulluğu azaltmak için tarımın potansiyelini harekete geçirme konusunda önemli bir rol oynayabilir. Tarımsal üretim için yeterli bilgi ve beceri düzeyine ulaşmış ve finansman sorunları giderilmiş Afrikalı çiftçiler, hem boş arazilerin verimli kullanılmasında hem de yoksulluğun azaltılmasında etkin olabilir. Bu noktada İslami finans uygulamalarından selem nemli fırsatlar sunmaktadır. Çünkü ürünün henüz üretilmeden bedelinin üreticiye peşin olarak ödenmesi şeklinde tanımlanabilecek olan selem sayesinde tarımsal üretim sürecinin başında çiftçiler finansman sağlamış olacak ve üretimin artmasına imkân sağlanacaktır.

İslami finans literatüründe selem, Kur'an ve Sünnet'te delilleri bulunan ve özellikle tarımın finansmanında kullanılan bir finansman aracıdır. Kur'an-ı Kerim'de Bakara suresinin 282. ayet-i kerimesinde geçen "Ey iman edenler! belirlenmiş bir zamana kadar bir borç ilişkisi kurduğunuzda bunu yazın" hükmü selem için Kur'ani bir delil olarak değerlendirilebilir. Nitekim İbn Abbas (r.a.) bu âyetin selem (para peşin, ürün teslimi daha sonra, örneğin hasat zamanı) yöntemi ile ilgili olduğunu belirtmiştir (TDİB, 2021). Selem ile ilgili Sünnet'ten delil ise, İbn Abbas'tan nakledilen: "Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye hicret ettiğinde, Medineliler meyvelerde bir, iki hatta üç yıllığına selem akdi yapıyorlardı. İslam Peygamberi (S.A.V) selemle ilgili şu şekilde esas belirledi: Bir şeyde selem yapacak olan kimse belirli ölçüde, belirli tartıda belirli zamana kadar yapsın." hadisidir (TDV İslam Ansiklopedisi, 2009: 402-405).

Tarımın selem yöntemiyle finansmanı sadece çiftçinin finansal istikrarı ile ilgili endişelerini gidermekle kalmaz, aynı zamanda çiftçinin teknik becerilerinin geliştirilmesine de odaklanır; bu durum, çiftçilerin finansal ve teknik olarak güçlenmesini ve sonunda ekonomik büyüme ve yatırıma yol açan üretkenliğin artmasını sağlamaktadır (Adamu, 2018: 25).

Bu çalışmada BM yoksulluk endeksinde son on ülke arasında bulunan sekiz Afrika ülkesi için tarımsal politikaların geliştirilmesinde İslami finansman yöntemlerinden selem oynayacağı role odaklanılmaktadır. Selem, İslami bankaların, tarımsal, ticari ve endüstriyel faaliyetleri finanse etmek için müşterilere işletme veya üretim maliyetlerini karşılaması amacıyla kullandığı bir finansman türüdür (Chaouch, 2017: 12). Bu tanımda selem İslami bankalarca kullanılan bir finansman türü olduğuna vurgu yapılırsa da selem kamu kurumlarınca veya başka finansal kuruluşlarca da uygulanması mümkündür.

Bu çalışmanın temel hipotezi şudur: Selem finansmanı sayesinde finansman sorunları nispeten giderilmiş çiftçilerin ürettikleri tarımsal ürünlerin artmasıyla yoksulluğun azaltılması mümkündür. Çalışma kapsamında uluslararası kuruluşlarca yayınlanan insani gelişme endeksi, çok boyutlu yoksulluk endeksi ve Afrika ülkelerine ait tarımsal veriler kullanılmıştır. Veriler içerik analizi ile yorumlanmış ve selem finansmanı sayesinde yoksulluğun giderilmesi konusunda bir perspektif sunulmaya çalışılmıştır.

1. Literatür Özeti

Selem finansmanı, diğer ürünlere göre tarım sektörü için en uygun İslami bankacılık ürünü olarak kabul edilmektedir (Ehsan ve Shahzad, 2015: 68). BM Gıda ve Tarım Örgütü (UNFAO) de kredi sorunlarını çözmek için Afganistan'da buğday ve patates mahsulleri için selem uygulamasını önermektedir (Ahmed vd, 2019: 101). Dolayısıyla selem finansmanının tarımın finansmanında önemli fırsatlar sunan bir araç olduğunu söylemek mümkündür.

Adi Fajar (2013) tarafından Endonezya'nın Bogor bölgesinde çiftçilere yönelik olarak yapılan araştırmada, çiftçilerin çoğunun selem yöntemini aslında doğru bir şekilde tanıttığına tefeci esaretinden kurtulmak için iyi bir alternatif olarak kabul edebilecekleri, selem ücretsiz ve adil tarım fiyatlandırma sistemi sayesinde çiftçilerin gelirini artıracacağı sonucuna varmıştır.

Selem finansmanı, üç ana nedenden ötürü çiftçilerin çıkarına büyük ölçüde hizmet etmektedir: Bunlardan birincisi, faiz geri ödeme ihtiyacını ortadan kaldırır; ikincisi çiftçinin günlük masraflarını karşılamasına ve gerekli hammadde ve aletleri satın almasına izin verir; üçüncüsü tarımsal ürünlerin pazarlama ve satışındaki riski ortadan kaldırır (Hasanuzzaman, 1991: 449). Özellikle finansmana ulaşmada ve ürettiğini pazarlamada sorunlar yaşayan Afrika'nın yoksul çiftçilerinin hem selem yoluyla finanse edilmesi hem de pazarlama sorunlarının giderilmesi yoksulluktan kurtulmalarına ciddi katkılar sunabilir.

Ogunbado ve Ahmed (2015) Nijerya'da tarımsal sürdürülebilirliği inceledikleri çalışmada tarım sektörünün başarısızlığının önemli nedenlerinden birinin fon ve sermaye eksikliği olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla finansman sorununun çözülmesi tarımsal sürdürülebilirliği olumlu yönde etkileyebilir. Bu bağlamda selem finansmanın önemli bir politika aracı olarak kullanılabilmesi değerlendirilebilir.

Pakistan'da tarım finansmanında selem kullanılması ile ilgili yapılan bir araştırmada çiftçilerin girdileri peşin ödeme yoluyla alabilmesi durumunda maliyetlerini %25 oranında düşürebileceklerine inandıkları sonucuna varılmıştır (Kaleem ve Wajid, 2009: 276). Afrika'da yoksulluk ve finansmana ulaşma konusunda yaşanan problemler birlikte düşünüldüğünde selem sayesinde tarımsal üretim sürecinin başında finansman ihtiyacı karşılanacak çiftçilerin ürünlerini daha ucuza üretip daha fazla kâr elde etmelerine imkân sağlanmış olacaktır ve dahası bu durum yoksulluğu azaltmaya katkı sunabilecektir.

İslami finansın en gelişmiş olduğu ülkelerden biri olan Malezya'da İslami finans uygulamalarında selem uygulanabilir olup olmadığı ile ilgili yapılan bir araştırmada selem finansmanının barındırdığı risklere rağmen geliştirilecek yeni selem modelleri sayesinde bu finansman yönteminin en azından teorik olarak uygulanabilir olduğu sonucuna varılmıştır (Muneeza vd., 2011: 139).

1995 yılında, bağımsız bir sivil toplum kuruluşu tarafından kurulan ve yoksulluğu azaltmaya odaklanan Oxfam International'ın 2012 yılı Ağustos ayında yayınladığı "Tahıl Sırları" adlı raporda (OI, 2012) büyük tüccarların sadece emtia ticareti yapmadıklarını, çiftlikten gıda üretimine kadar tüm süreçlerde faaliyet gösterdiklerini, çiftçilere tohum, gübre ve zirai ürünler tedarik ederek tarımsal ürünlerini satın alıp depoladıklarını, gıda fiyatlarını belirlemede tekel oluşturdukları belirtilmiştir. Bu rapor göstermektedir ki gıda piyasasını kontrol etmeye çalışan büyük tüccarlar ürünlerini satın aldıkları çiftçileri finanse etmektedirler. Ancak bu durumda tarımsal üretim sayesinde ortaya çıkan servetin belirli ellerde toplanma sorunu oluşacaktır. Hâlbuki ister finansal kuruluşlar isterse kamu otoritesince olsun bu çiftçilerin selem yoluyla finanse edilmesi servetin belirli odaklarda toplanmasını engelleyecek ve böylece geniş bir kitleyi etkileyen yoksulluğun azaltılması mümkün olacaktır.

2. Afrika'da Yoksulluk ve Tarım

Kırsal kalkınma literatüründe tarım, kırsal yoksulluğu azaltmanın en iyi aracı olarak kabul edilmektedir. Çoğu gelişmekte olan ülkede, tarım ve tarımla ilgili faaliyetler, kırsal alanlardaki istihdamın çoğunu sağlamaktadır (Machethe, 2004: 1). Tarım sektörü aktif nüfusun %50 veya daha fazlasını kullanarak gayri safi yurtiçi hasılaya (GSYİH) %30 ila %80 katkıda bulunmakta ve ihracatın %50 veya daha fazlasını temsil etmektedir. Tarım aynı zamanda tasarrufların, vergilerin (esas olarak ihracatta) ve kamu maliyesinin başlıca kaynağıdır. (Nijerya, Botsvana, Güney Afrika gibi birkaç istisna dışında Sahra Altı Afrika ülkelerinin çoğunluğu, şu anki gelişme aşamasında tarımsal devletlerdir (Tollens, 2002: 8).

Yoksulluk, gelişmiş ülkelerde de önemli bir sorun haline gelmiş, dünya genelindeki gelir eşitsizlikleri zamanla yoksulluğu ve işsizliği de beraberinde getirmiştir. Bu durum dolaylı olarak tarım sektörünü de olumsuz etkilemiştir (Saner vd., 2012: 493).

Tarımsal ilerleme, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, yoksulluğun azaltılması için her derde deva olarak kabul edilmekte, yoksul nüfusun büyük bir kısmının geçim kaynağı olarak tarıma güvendiği bilinmektedir (Bekun vd., 2019: 2). Bu konuda Bekun vd. (2019), Birleşmiş Milletler (BM) Binyıl Kalkınma Hedefleri (Millennium Development Goals) çerçevesinde Afrika'daki kalkınma programlarına bakıldığında, yoksulluğun azaltılmasının yalnızca genel ekonomik büyümeye değil, daha çok yoksulların tarıma katılım yeteneğine bağlı olduğunu ifade etmektedirler. Devamında büyüme ve gelişme sürecini yenileyerek dikkati ekonomik büyümeden ziyade yoksulluğun azaltılmasını teşvik etmeye kaydirdiğini ifade etmektedirler. Bu tespitlerden hareketle yoksulluğun azaltılmasında tarımın oynayabileceği önemli roller olduğu değerlendirilebilir.

Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde de bazı ekonomik ve sosyal sorunlara neden olan yoksulluk, zengin doğal kaynaklara ve geniş tarım alanlarına sahip olmasına rağmen Afrika kıtasının önemli sorunlarından biri olmaya devam etmektedir. Dahası devam eden bu yoksulluk başka sorunlarında tetikleyicisi olmaktadır. Örneğin zengin ülkeler Covid-19 aşılama konusunda hızla yol alırken Afrika ülkeleri sorunlar yaşamaktadır ve bunun önemli nedenlerinden biri de bu ülkelerin yoksulluğudur. Nitekim dünya genelinde Covid-19 aşılama konusunda yoksul ülkelerin aşılama ulaşımıyla ilgili yaşanan sorunların da etkisiyle adil aşı paylaşımı hedefleyen Dünya Sağlık Örgütü(WHO)'nün yürüttüğü COVAX programı kapsamında Afrika'nın 2021 yılı sonuna kadar %20'sinin aşılama öngörülmektedir (WHO, 2021). Belki de 2021 yılı sonuna kadar zengin ülkelerde aşılama ve dolayısıyla salgın sorunu bitecekken Afrika hâlâ %20 hedeflerine ulaşmanın çabası içinde olacaktır.

Yoksulluk en genel tanımlamayla insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumu olarak ifade edilebilir. Bununla birlikte yoksulluk farklı boyutları olan bir kavramdır. Bu farklı boyutları dikkate alarak oluşturulan BM çok boyutlu yoksulluk endeksi ve insani gelişme endeksi verileri yukarıda özetlenmeye çalışılan Afrika'daki yoksulluk durumunu özetler niteliktedir. Bu endekslere göre Afrika'nın durumunun yoksulluk açısından pek iç açıcı olmadığı kanaatine varılabilir.

Tablo 1, BM tarafından yayımlanan çok boyutlu yoksulluk endeksi ve insani gelişme endekslerinden hareketle oluşturulmuştur. Çok boyutlu yoksulluk endeksi gelişmekte olan ülkelerde eğitim, sağlık ve yaşam standartları çerçevesinde ülkelerin yoksulluk boyutlarını belirleyen bir endekstir (UNDP, 2020). İnsani gelişim endeksi ise sağlık, bilgi ve gelir açısından bir ülkenin gelişmişliğini ifade eden endeks olarak tanımlanmaktadır (UNDP, 2020). Tabloya özellikle insani gelişim endeksi sıralamasında göre en kötü on ülke içerisinde bulunan sekiz ülke alınmıştır.

Aslına bakılırsa Afrika ülkelerinin neredeyse tamamı bu endeksin alt sıralarında bulunmaktadır. Ancak Afrika’da yoksulluğun boyutunu göstermesi açısından Tablo 1’deki resim yeterince dikkat çekicidir.

Tablo 1. Afrika’da Yoksulluk ve İnsani Gelişme

Sıra No	Ülke	Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi Değeri	İnsani Gelişme Endeksi Sıralaması
1	Nijer	0,59	189
2	Çad	0,533	187
3	Güney Sudan	0,58	185
4	Burundi	0,403	185
5	Mali	0,376	184
6	Mozambik	0,411	181
7	Burkina Faso	0,519	182
8	Orta Afrika Cumhuriyeti	0,465	188

Kaynak: https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/hdr2020.html

Çok boyutlu yoksulluk endeksi verilerine bakıldığında insani gelişme endeksi sıralamasında son on ülke arasında bulunan sekiz Afrika ülkesinin tamamı BM’nin belirlediği çok boyutlu yoksulluğun alt sınırı olan 1.25 \$’ın altında günlük kazanca sahiptir. Bu durum Afrika’daki yoksulluğun ciddi boyutlarda olduğunu göstermektedir.

Tablo 1’de özetlenen sekiz Afrika ülkesi ile ilgili yoksulluk verilerinden sonra bu ülkelerin tarımsal üretim bakımından durumunun incelenmesi yerinde olacaktır. Çünkü tarım politikaları için bir araç olarak potansiyel barındıran selem uygulaması, çoğunlukla tarım sektöründe uygulanabilen bir İslami finans aracıdır. Dolayısıyla Afrika’nın tarımsal potansiyelinin belirlenmesi selem finansmanının uygulanabileceği bir çerçeve sunması açısından gereklidir.

Tablo 2; bu sekiz Afrika ülkesinde üretilen tarım ve hayvancılık ürünlerinin türleri, tarımsal üretimin GSYİH içindeki oranı ve toplam istihdam içindeki tarımsal istihdamın oranı gibi verileri içermektedir.

Tablo 2. Afrika'da Tarım ve İstihdam

Sıra no	Ülke	Üretilen tarım ve hayvancılık ürünleri	Tarım, ormancılık ve balıkçılık, katma değer (GSYİH'nin yüzdesi) -	Tarım'da istihdamın payı (toplam istihdamın yüzdesi)
1	Nijer	Pamuk, yer fıstığı, fasulye, pirinç, sorgum, manyok ve darı	37,8	75
2	Çad	Pamuk, darı, pirinç, patates, manyok, yer fıstığı	42,6	76
3	Güney Sudan	Hindistan cevizi, kaju fıstığı, ağaç, dondurulmuş balık, yağlı tohumlar ve meyveler	10,4	56
4	Burundi	Kahve, pamuk, çay, mısır, patates, muz, süt, manyok, darı, sığır eti	28,9	92
5	Mali	Pamuk, tahıl, pirinç, yer fıstığı, şeker kamışı, meyve ve sebzeler	37,3	62
6	Mozambik	Pamuk, şeker kamışı, kaju, manyok, mısır, Hindistan cevizi, çay, sisal, tropik meyveler ve ayçiçeği	26	70
7	Burkina Faso	Fıstık, susam, pamuk, mısır, pirinç, çiftlik hayvanları	20,2	25
8	Orta Afrika Cumhuriyet	Pamuk ve kahve	32,4	77

Kaynak: <https://insamer.com/tr/ulkeprofilleri> adresindeki verilerden hareketle yazarlar tarafından özetlenmiştir.

Tablo 2 incelendiğinde görülecektir ki tarımsal üretimin GSYİH içindeki payı azımsanmayacak düzeydedir. Bu sekiz ülkenin tarımsal üretimlerinin GSYİH içindeki payı ortalama %29,45 olmakla birlikte bu oran Çad'da %42,6 ve Nijer'de %37,8 gibi oldukça yüksektir.

Diğer taraftan toplam istihdam içerisinde tarımdaki istihdamın oranına bakıldığında Afrika'daki ülkeler için tarımın en önemli sektörlerden biri olduğu göze çarpmaktadır. Nitekim bu sekiz ülkenin tarımdaki istihdamlarının toplam istihdamdaki paylarının ortalaması yaklaşık %66,63'tür. Bu oran Burundi'de %92, Orta Afrika'da %77, Çad'da %76 ve Nijer'de %75 gibi yüksek seviyelerdedir. Dolayısıyla tarım politikalarında elde edilecek başarı aşlında Afrika ülkelerinde istihdamı ve dahası kişi başı milli geliri doğrudan etkileme potansiyeli taşımaktadır. Bu başarılırsa Afrika ülkelerinin insani gelişme endeksi sıralamasındaki kötü tablosunun düzelmesi de mümkün olacaktır.

Afrika bölgesi ile ilgili tarımsal üretimin GSYİH içindeki payı ve tarımsal istihdamın toplam istihdam içindeki payları ile ilgili yukarıda incelenen veriler dışında bölgenin ekilebilir tarımsal arazi durumu da önem arz etmektedir. Çünkü etkin tarım politikaları ekilebilir arazi miktarıyla da yakından ilişkilidir ve Tablo 5'te bu veriler özetlenmiştir.

Tablo 5. Afrika'da Bölgelere Göre Tarım Arazisi ve Ekilebilir Arazi Alanı¹

<i>(2016 yılı itibarıyla)</i>	Tarım arazisi (km kare)	Tarım arazisi (arazi alanının yüzdesi)	Ekilebilir arazi (arazi alanının yüzdesi)	Tarım arazisi (hektar)
Afrika Bölgesi				
Orta Afrika Cumhuriyeti	50.800	8,15	2,89	5.080.000
Güney Afrika	968.410	79,83	10,3	96.841.000
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	3.737.641	33,3	4,71	373.764.100
Sahra-altı Afrika	10.247.069	43,69	9,04	1.024.706.900

Kaynak: <https://databank.worldbank.org/> (Erişim tarihi: 21.02.2021 - veri tabanının en son güncellenme tarihi: 17.02.2021)

Tablo 5 incelendiğinde Afrika'da Orta Afrika Cumhuriyeti dışındaki bölgelerde tarım arazileri toplam arazi alanının önemli bir oranını oluştururken ekilebilir arazilerin toplam tarım arazileri içerisindeki payının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Tarım politikalarının başarısı için ekilebilir tarım arazi miktarının artırılması gerektiği açıktır ve bu sorunun çözülmesi için gerekli politikalar bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır ancak seçilen sekiz Afrika ülkesindeki tarımsal üretimin GSYİH içindeki oranı ve toplam

¹ Tablo, Dünya Bankası veri sistemi kullanılarak yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

istihdam içindeki tarımsal istihdamın oranı göstermektedir ki bölgenin kalkınmasında tarımın önemi büyüktür. Bu nedenle ekilebilir arazi miktarının artırılmasına paralel olarak bu alanlarda yapılacak tarımın artırılması Afrika'da yoksulluğun azaltılmasına katkı yapabilecektir. Örneğin dünya genelinde yoksulluk oranının %90'ın üstünde olduğu bölgeler arasında ilk sırada yer alan (Saner vd., 2012: 495) ve tarım arazilerinin diğer Afrika bölgelerine göre daha fazla olduğu Tablo 1'de net bir şekilde görülen Sahra Altı Afrika bölgesinin tarım arazilerinin ekilebilir hale getirilmesiyle artacak tarımsal üretim bu bölgede yoksulluğun azaltılması olumlu katkı yapabilecektir.

3. Tarım Politikası Aracı Olarak Selem

Selem finansmanı İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren özellikle tarımsal ürünlerin üretiminde bir finansman aracı olarak kullanılmaktadır. Ölçülebilir ve tartılabilir ürünlerin selem finansmanı yoluyla alışverişe konu olabileceği konusunda İslam âlimleri arasında ittifak vardır. Bu hususta Hz. Muhammed (s.a.v.) bir ürünün ölçüsü, tartısı ve vadesi belirlenmiş ise peşin olarak satışını meşru görmüştür (İbni Rüşd, 2015, Cilt 3: 98).

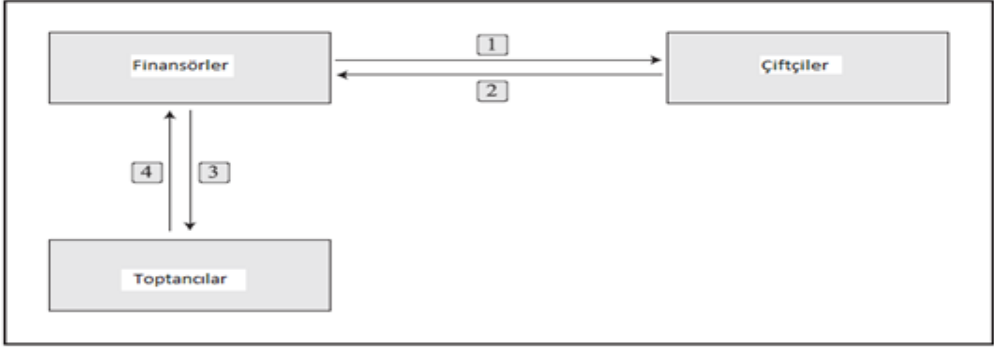
Selem finansmanında hedef çiftçiye maksimum fayda sağlayacak şekilde finansman temin etmektir. Burada kastedilen fayda ürünün tarladan tüketiciye ulaşana kadar aracı sayısını mümkün olan en düşük sayıda tutmaktır. Dolayısıyla aracı sayısı azaldıkça çiftçinin elde edeceği kazanç artabilecektir (Ehsan ve Shahzad, 2015: 74). Bununla birlikte yoksul bir bölgede yaşayan çiftçi için temel sorunlardan biri de üretim sürecinde gerekli sermayeye sahip olamamaktır. Selem'in asıl faydası burada ortaya çıkmaktadır. Çünkü selem sayesinde ürün henüz üretilmemişken peşin satın alınmak suretiyle çiftçiye finansman desteği sağlanmış olacaktır.

Ekilmemiş arazilerin canlandırılması İslam hukukunda "ölü arazinin diriltilmesi" anlamına gelen "ihyâü'l-mevât" (DİB, 2021) şeklinde tanımlanmaktadır. Böyle bir ifadeye ve buna ilişkin mevzulara geniş yer verilmesi, İslam hukukunda toprağın işlenmesi ve insanlığın hizmetine sunulacak ürün ve hizmetler için değerlendirilmesinin önemini anlamak açısından önemli bir husustur. Nitekim Hz. Muhammed (S.A.V.) bir hadis-i şerifte "Müslümanın diktiği ağaç ya da ektiği ekinlerden istifade edildiği müddetçe, eken kişiye sadaka olduğunu" ifade etmiş; hem kendisi fiili olarak zirai faaliyetlere katılmış hem ashabını özendirmiştir. Ayrıca ülke genelinde atıl kapasitedeki toprak alanlar, zirai faaliyette bulunacak olan ehil kişilere verilerek ülke ekonomisinin canlı tutulması da sağlanmıştır (Pırlanta, 2019: 18-37). Yukarıda ifade edilen atıl toprakların tarımsal faaliyetler için tahsis edilmesi ile ilgili anlayış, selem gibi özellikle tarımda kullanılan finansman yöntemlerinin sıklıkla kullanılmasını etkilemiş olabilir. Dolayısıyla selem'in tarımsal faaliyetlerin geliştirilmesinde İslami bir finansal araç olarak kullanılması, Afrika'da bulunan atıl arazilerin ekilebilir alanlara dönüştürülmesinde itici güç olacaktır.

Bazı Afrika ülkelerinde selem finansmanının kullanıldığı bilinmektedir. Örneğin Sudan Tarım Bankası'nın finansman sağlamada kullandığı çeşitli İslami finansman yöntemleri bulunmaktadır ve bunlardan biri de selem finansmanıdır (The Agricultural Bank of Sudan, 2021). Bu bankanın kuruluşunun stratejik amacı, ister mahsulden ister hayvancılık, balıkçılık ve tarımla ilgili endüstrilerden olsun tarımsal üretime dayalı ulusal ekonomiyi harekete geçirmektir. Sudan Tarım Bankası, selem gibi uygulamaların desteklenmesi amacıyla, çeşitli bölgelerde kırsal alanlara dağılmış tahıl depolama alanlarına sahiptir. Banka ayrıca, riski azaltmak, üretim tahminleri yapmak ve gıda güvenliği için bilgi sağlamak, tahmini değerlere göre depolama, pazarlama ve ihracat planlaması gibi bankanın finansal operasyonlarını takip etmek için kullanılan Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Merkezi'ne (CBS) sahiptir.

Tarımda selem finansmanını kullanan bir diğer Afrika ülkesi de Nijerya'dır. Şekil 1, Nijerya'da selem finansmanında kullanılan modeli özetlemektedir.

Şekil 1. Nijerya'da Tarımsal Finansmanda Selem Uygulama Modeli

Kaynak: (Ogunbado ve Ahmed, 2017: 72).

Şekil 1'de görüldüğü üzere finansörler bir yandan çiftçilerle selem sözleşmesi yaparak onları finanse etmekte bir yandan da çiftçilerin üretecekleri ürünleri toptancılara satmak üzere toptancılarla sözleşme yaparak selem uygulamasını gerçekleştirmektedirler.

Sonuç

Afrika ülkeleri ile ilgili yetkin kuruluşların yoksulluk bağlamında yayınladığı istatistikler ve realite göstermektedir ki kıta yoksulluk kısıkcındadır. Bu yoksulluğun ekonomik, siyasi ve yerel birtakım nedenleri olabilmektedir. Afrika'da yoksulluğun ekonomik nedenleri incelenip bunlara çözüm ararken Afrika ekonomisinde tarımın önemli bir yeri olduğu gerçeğinden hareketle politikalar geliştirilmelidir.

Bu çalışma yoksulluğun ekonomik nedenlerine çözüm açısından tarımsal üretimin İslami finansman araçlarından selem ile artırılabilmesine odaklanmıştır. Çalışma sonucunda İslami finans araçlarından selem özellikle tarımsal politikalar uygulanırken önemli fırsatlar sunabileceği sonucuna varılmıştır. Selem finansmanı ile tarımsal üretim gerçekleşmeden önce ürünleri satın alıp çiftçiyi finanse etmek mümkündür. Bu sayede tarımın finansmanı kolaylaşacak ve tarımsal üretimin artmasıyla yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunulacaktır. Sonuç olarak selem finansmanı hem Afrika ülkelerinin hem de uluslararası kuruluşların bu bölgedeki tarım politikalarının başarısı için alternatif bir yöntem sunmaktadır.

Selem finansmanının teorik olarak tarımın finanse edilmesine ve böylece yoksulluğun azaltılmasına imkân sağladığının ortaya konduğu bu çalışma geliştirecek tarım politikalarına ve Afrika'da İslami bankaların selem yöntemini daha fazla kullanmalarına ilham olabilir.

- Adamu, B., (2018). Salam, a Proposed Model for Financing Agriculture in Nigeria. *Islamic University Multidisciplinary Journal (IUMJ)*, Volume 5, Issue 2, 20-25
- Adi, F., (2013). Analysis of Sharia Financing for Agricultural Sector Using Akad Bai ‘Salam (Case Study on Farmers In Bogor Regency). Thesis Department of Management Faculty of Economics UI: Not Published
- Chaouch, N., (2017). An Exploratory Study of Tunisian Customers’ Awareness and Perception of Islamic Banks. *International Journal Of Islamic Economics And Finance Studies*, Volume 3, Issue 2, s.12
- Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı, (2021). İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ihya>, Erişim tarihi: 01.03.2021
- Ehsan, A., ve Shahzad, M. A., (2015). Bay Salam: A Proposed Model for Shari’ah Compliant Agriculture. *Financing Business & Economic Review*, Institute of Management Sciences Hayatabad, Peshawar, Volume 7, Issue 1, s. 67-80
- Hasanuzzaman, S. M., (1991). Bay Salam: Principles and Practical Application, *Islamic Studies*, Volume 30, Issue 4, s. 449
- İbni Rüşd, Bidayet’ül Müçtehit ve Nihayet’ül Muktesid. (2015). Cilt 3, Ensar Yayıncılık, İstanbul
- TDV İslam Ansiklopedisi, (2021). <https://islamansiklopedisi.org.tr/Selem>, Erişim tarihi: 07.09.2021
- İNSAMER, (2021). <https://insamer.com/tr/ulkeprofilleri>, Erişim tarihi: 03.02.2021
- Kaleem, A. ve Abdul Wajid, R. (2009). Application of Islamic banking instrument (Bai Salam) for agriculture financing in Pakistan. *British Food Journal*, Vol. 111 No. 3, s. 275-292. <https://doi.org/10.1108/00070700910941471>
- Kaleem, A., ve Ahmad, S. (2016). Bankers’ perception towards Bai Salam method for agriculture financing in Pakistan. In *Islamic Finance* s. 66-85, Palgrave Macmillan, Cham
- Machete C., (2004). Agriculture And Poverty In South Africa: Can Agriculture Reduce Poverty?. Paper presented at the Overcoming Underdevelopment Conference held in Pretoria, 28-29 October
- Muneeza, A., Nurul Atiqah Nik Yusuf, N. ve Hassan, R. (2011). The Possibility of Application of Salam in Malaysian Islamic Banking System. *Humanomics*, Volume 27, No 2, s. 138-147. <https://doi.org/10.1108/08288661111135135>
- Ogunbado A.F. ve Umar A., (2015). Bay' Salam as an Islamic Financial Alternative for Agricultural Sustainability in Nigeria. Article, January 2015, DOI: 10.12816/0024789
- Osabohien R., Matthew O., Gershon O., Ogunbiyi T. ve Nwosu E. (2019). Agriculture Development, Employment Generation and Poverty Reduction in West Africa. *The Open Agriculture Journal*, Volume 13, 82-89, <http://dx.doi.org/10.2174/1874331501913010082>
- OXFAM, (2012). Cereal Secrets: The World’s Largest Grain Traders and Global Agriculture, https://oi-files-d8-prod.s3.eu-west-2.amazonaws.com/s3fs-public/file_attachments/rr-cereal-secrets-grain-traders-agriculture-30082012-en_4.pdf, Erişim tarihi: 18.01.2021

- Pırlanta İ. (2019). Hz. Peygamber Döneminde Tarım Faaliyetleri ve Ekonomiye Katkısı. Siyer Araştırmaları Dergisi, Sayı 5, s.18-37
- Saner G., Çukur F., Saner S. (2012). Küreselleşme, Yoksulluk ve Tarım, 10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 5-7 Eylül 2012, Konya
- Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı, (2020). Bakara Suresi Tefsiri, <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/289/282-ayet-tefsiri>, Erişim tarihi: 07.09.2021
- The Agricultural Bank of Sudan, (2021). Plant Finance, <http://www.abs.sd/EN/jmn>, Erişim tarihi: 20.03.2021
- Tollens, E. (2002). The Challenges of Poverty Reduction with Particular Reference to Rural Poverty and Agriculture in sub-Saharan Africa. Working Paper, No 67, Department of Agricultural and Environmental Economics, Katholieke Universiteit Leuven
- UNDP, (2020). Global Multidimensional Poverty Index, https://www.tr.undp.org/content/turkey/en/home/library/human_development/2020-Multidimensional-Poverty-Index, Erişim tarihi: 11.03.2021
- UNDP, (2021), Human Development Index (HDI), <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>, Erişim tarihi: 10.03.2021
- Victor Bekun, F., ve Akadiri, S. S. (2019). Poverty and Agriculture in Southern Africa Revisited: A Panel Causality Perspective., SAGE Open, <https://doi.org/10.1177/2158244019828853>
- WHO, (2021), Covid-19 Vaccines, <https://www.afro.who.int/health-topics/coronavirus-covid-19/vaccines>, Erişim tarihi: 05.04.2021